

Historie kostela sv. Markéty v Podlažicích

V místech někdejšího benediktinského kláštera stávala ještě před výstavbou stávajícího kostela sv. Markéty malá kaple, k níž byla odedávna konána četná procesí z okolí. (Dle register urbanství panství chrastického z roku 1661 měli chudí své opatření snad při pivovaře nebo dvoře v Podlažicích.) Ze zádušních register z let 1662 – 1667 se dovídáme, že na sv. Markytu bylo vybráno roku 1664 proseb (milodarů) pro kostel 28 kr. 3 den., o pouti roku 1663 v Podlažicích 41 kr. 3 den., roku 1665 o pouti tamže 43 kr. 3 den. (rukopis Jos. Šmída)

V týchž registrách čteme také, že bylo zapláceno roku 1663 za provaz ke zvonu sv. Markyty 21 kr., roku 1666 za hřidel ke zvonu sv. Markyty 36 kr.

Že byly pouti slaveny na sv. Markétu, a že tam byl zvon „Markyta“, můžeme usuzovat, že sv. Markétě byla zasvěcena i kaple, kterou mohla založit Markéta Berková, později Talmberková (+1636) ke cti své patronky. Tvrzení Vincence Pauluse o existenci kaple na základě kupní smlouvy z roku 1542 je nejisté. „Rybníky tři u Podlažic“ podle textu již nenáleží k žádnému kostelu, či kapli.

Ve smlouvě o rozdělení statků mezi Švamberkovými dcerami z 12. října 1652 k chrastickému statku náležely: Chrast, Chrašice, Horka, Chacholice, Skala, Podlažice, Dobrkov, Lažany, Most, Rosice, Bořice, Bor, Podbor. Farní kostel jeden, filiálních pět – nejsou však jmenovány. (Farní byl v Rosicích, filiální v Chrasti, Chrašicích, Podskale, v Lažanech – jako pátý připadají v úvahu pouze Podlažice.)

V kterém místě tato kaple stála - a jakou měla podobu, se patrně již nikdy nedozvíme – tvrzení některých, že touto kaplí je nynější sakristie není ničím podložené. Stavba je nejspíše soudobá s nynějším kostelem. Její nezvyklé umístění je možno vysvětlit tím, že se snad jedná o spojovací chodbu s novým klášteřem, k jehož realizaci však již nedošlo. Nevíme ani, zda zvon, o němž se činí zmínka v záduší z let 1662 – 1667 je tentýž, který dnes visí na jižní věži, a který nese datum 1548.

(Je velmi pravděpodobné, že byla tato kaple adaptována ze starého klášterního zdiva – mohlo být např. použito polygonálního závěru, vybíhajícího z kapitulní síně.)

Roku 1696 položil základ ke stavbě nového kostela (s úmyslem obnovit celý klášter) třetí královéhradecký biskup Jan Frant. Kryštof Milčín, svobodný pán z Talmberka. Byl to biskup velmi zbožný a dobrotivý. Podle jezuitských zápisů z Košumberka nebyl z jeho zámku nikdo propuštěn, aniž by ho nevyslyšel. Z Chrasti vodíval každoročně procesí k P. Marii na Chlumek u Luže – celou poutní cestu konával bos, na Chlumku pak míval pro poutníky kázání a po celý půlden je zpovídal.

Při stavbě nového kostela byla objevena stará klášterní hrobka, v níž bylo několik rakví s těly opatů. Biskup Talmberk si vyžádal být v této hrobce po své smrti pochován. Ta jej zastihla 3. dubna 1698 ve věku 52 let. Prozatímne bylo jeho tělo uloženo v hrobce chrašického kostela, a teprve po úpravě hrobky v Podlažicích, kde byly ostatky opatů urovnány do výklenků po stranách, přeneseno sem 11. června, kde byla současně uložena též biskupova sestra Ludmila, provdaná hraběnka Kolowratová. Nad vchodem do hrobky býval až do opravy kostela roku 1876 velký pískovcový kámen s biskupovým znakem (dvě loka) a nápisem:

Joannes Franciscus Christophorus, Dei et apostolicae sedis gratia episcopus Reginae Hradecensis, dominus et baro, de Talmberk, obiit, die 3., april. Aetatis suae 52 annos V rozích číslice 1 – 6 – 9 – 8

(Text opsán z rukopisu Josefa Šmída. Vykazuje, proti dnes těžko čitelnému nápisu, některé nepřesnosti. V překladu: Jan František Kryštof, z Boží a apoštolské milosti biskup královéhradecký, svobodný pán z Talmberka, zemřel dne 3.dubna věku svého 52 let)

Biskup Talmberk prý zapověděl otevřít hrobku dřív než za 80 let. (Čemuž bylo, - pokud víme, vyhověno.)

Tento biskup, - zakladatel kostela, také zřídil při novém kostele nadaci 3000 zl., z níž měl být vydržován oltářník, jehož povinností bylo obětovat každý týden 3 mše sv. za zakladatele i jeho sestru, ve středu, v pátek a v sobotu se modlit litanie, v neděli a ve svátek vyučovat dítky z okolí náboženství. Prvním oltářníkem byl Václav Buta. Po letech byla tato nadace zrušena.

O průběhu stavby kostela nic nevíme, ani kdo byl jeho architektem. Zajisté však byla stavba zdržena po 15.srpnu 1709, kdy došlo v Chrasti k velikému neštěstí. Při požáru bylo spáleno téměř celé městečko – kromě zámku a několika chalup pod městečkem. V té době bylo také již ve stavbě východní křídlo zámku s kaplí – jehož stavba také byla pozastavena. Po velkém ohni vrchnost věnovala veliké prostředky na pomoc pohořelým, a také bylo započato se stavbou nového rozměrného kostela, namísto spáleného starého. (Základní kámen položil biskup Tobiáš Jan Becker 12.dubna 1710. Slavnostně posvěcen byl chrastecský kostel 31.října 1717 od biskupa Jana Adama, hraběte Vratislava z Mitrovic.) Nejspíše až po této náročné obnově městečka bylo možné uvolnit potřebné finance na dostavbu kostela v Podlažicích. Ten byl posvěcen v pondělí 22.září 1721 od biskupa Jana Adama z Mitrovic, šestého královéhradeckého biskupa, společně s oltářem, kam biskup uložil ostatky sv.Fruktuosa a Felicity. Kostelu světitel daroval 300 zl.

K poslednímu prosinci roku 1732 měl kostel na pohledávkách a v hotovosti 158 zl. 57 kr. 3 den. Inventář vykazoval 75 položek. Kalich s patenou byl stříbrný. (Patrně byl odevzdán do státní pokladny v roce 1810.)

Hlavní oltář s obrazem sv. Markéty pochází patrně z roku 1721 (Jako boční oltáře. Svatostánek je mladší a byl pořízen pravděpodobně při velké opravě kostela roku 1876.)

Boční oltáře Ukřižovaného a Bolestné Panny Marie pochází z roku 1721 (Dle zápisů na oltářních kamenech. Rokokové rámce z 2.pol.18.stol. Jsou zničené, zachované jen v torzu. - Původně snad iluziorní malba na stěně.)

Obraz na plátně – sv. Václav, sv. Michael a sv. Leopold v kroji a brnění třicetileté války. (Popsán Karlem Chytilém roku 1900, zmiňován Jos. Šmídem roku 1928, dnes nezvěstný. Prázdný rámeček ve způsobu epitafů je v kostele zachován. 1.pol. 17. stol.)

Obrazy sv. Václava a sv. Vojtěcha z 18. stol. ozdobené pestrými květy a různými ovocnými plody – zachovány silně poškozené.

Čtyři rozměrné fresky s výjevy umučení Páně v ambitu pocházejí asi z pol. 18. století. (Přemalované v 19. stol.) Pod nimi na prkénkách napsané modlitby.

Zvon na jižní věži (ze severní věže přenesen roku 2001) má průměr 640 mm, výšku 600

mm, váží asi 180 kg (3 centy 50 liber), laděn v f2.

Při horní obrubě nápis:

LETA PANIE MDXXXVIII SLIT W HRADCZY

Nelze dnes zjistit, pro které místo byl původně odlit. Je o 148 let starší než kostel. (Autorství připisované Jos.Šmídem královéhradeckému zvonáři Václavu Konváři není prokázané.)

Jiné zvony na věžích již zavěšeny nebyly.

Z 18.století patrně pochází i zajímavý malý oltářní zvonek, na němž vyryto:

14 SW: PO:

(snad jde o zkratku 14 svatých pomocníků – v chrasteckém děkanském kostele stával do požáru r. 1774 boční oltář tohoto zasvěcení)

Zvonek u sakristie pochází pravděpodobně též z 18.stol.

Na skrytém místě v kostele chován barokní křišťálový lustr – patrně též součást původního vybavení. (Dnes silně poškozený.)

O poutích vrchnost podávala chudým jídlo a peněžitou almužnu a ½ sudu piva. Roku 1783 biskup Jan Leopold Hay nařídil, aby se místo „pohoštění chudých a dávání almužny o poutích v Podlažicích“ do pokladny chudých 40 zl. každoročně z důchodu velkostatku se odvádělo. Mimo to dával ze svého do téže pokladny měsíčně 4 zl.20 kr.

Pokud je známo, značně sešlý kostel byl opraven až roku 1834 – 35 nákladem biskupa Karla Hanla. Chronogram na stěně za hlavním oltářem:

DEI FAVORE PRISTINO NITORI ME RESTITVI

IVSSIT CAROLVS HANL EPISCOPVS

(V překladu: S Boží pomocí v původní stav mne obnovit kázal Karel Hanl biskup – 1835)

Při této opravě byly též klášterní zříceniny srovnány a okolí vysázeno ovocnými stromy. Nalezené kamenné artefakty byly urovnány ke zhlédnutí v kostele – asi až do roku 1906. Postupně mizely, dnes marně po nich můžeme pátrat.

(Zachován v kostele jen jeden malý úlomek ostění.)

16.července 1837 byl do kostela přenesen portativ, původně z chrašického kostela sv.Martina, kde chrastecký varhanář Karel Trnka postavil r.1836 nové varhany. Portativ přes zimu opravil. Má čtyři rejstříky: Copula 8', Copula 4', Principal 2', Rauschquint 2x.

Pochází z 1.pol. 18.století. Jos.Šmíd o něm roku 1928 píše, že je již neupotřebitelný. Není však ztracený a po náročné opravě a doplnění pišťal může opět hrát.

Roku 1854 (tedy po 156 letech po pohřbu biskupa Jana Františka z Talmberka) vstoupil do hrobky biskupský hospodářský příručí Josef Hammer. Shledal zachovalé rakve biskupa Talmberka, jeho sestry Ludmily a jakéhosi (prý významného) spisovatele. Ve výklencích kosti, pocházející z klášterní doby.

Roku 1876 byla provedena nová oprava nařízením biskupa Josefa Jana Haise, při níž byly sneseny z věží barokní cibulové bání s lucernami (zachyceny na kresbě kanovníka Jana Venuto z konce 18.století – 1785 ?) a nahrazeny štíhlými jehlany. Tehdy byla snad zrušena též sanktusová věžička. (Zachycena na výše zmíněné kresbě J.Venuto. Na kresbě od Sládka z roku 1895 už chybí.) Zda v ní býval někdy zvonek není již známo (žádný doklad se však o něm nezmiňuje).

V půdním prostoru nad galerií (který je po opravě stropu galerie nepřístupný) jsou zachované štukové ostění pod okny nad lodí. Střecha nad bočními loděmi a galerií tedy původně byla mnohem nižší. Vstupy z věží na střechu nad galerií mohou napovídat, že původním záměrem architekta mohl být nad galerií ohoz, lemovaný balustrádou (patrně nikdy nerealizovaný).

Jako byla zmenšena okna nad hlavní lodí, tak byla zmenšena i ostatní okna v kostele (dle průzkumu fasády před poslední opravou kostela, se však zdá, že tyto úpravy oken byly provedeny již během 18.století).

Na půdě kostela je zachován opracovaný pískovcový podstavec pro železný kříž, který byl odstraněn ze štítu v průčelí. Socha Immaculaty asi 1m vysoká, ve výklenku v průčelí, pochází patrně z 2. pol. 18.století. Její zasazení do štítu, jakož i mnohé z úprav výše uvedených byly provedeny pravděpodobně při této rozsáhlé opravě.

Střechy byly pobity novým šindelem, nové jehlany na věžích pokryty břidlicí.

Tehdy byla otevřena i hrobka. Nalezeny rozpadlé rakve, kosti silně porušené. Aby se dalšímu vstupování do hrobky zabránilo, nařídil biskup Jan Hais vstup zazdít a schody (kterých je 14) zasypat pískem. Náhrobní kámen zasazen do zdi v ambitu za hlavním oltářem, a na jeho původní místo položena nová litinová deska s nápisem: EPISCOPUS BARO DE TALMBERK 1689 (letopočet vylit nesprávně).

Roku 1926 byla provedena oprava nákladem biskupa Karla Kašpara.

Roku 1941 podniknuta další oprava od biskupa Mořice Píchy, zvenku i uvnitř nákladem 95 622,25 Kč. Provedl stavitel Vlad.Kužel z Chrasti.

1964 – 1967 opraveny věže. Místo břidlice pobity mědí a pozinkovaným plechem. -105 000,-Kč

Pro prohnílé úžlabí mezi věžemi a škody způsobené zatékáním, bylo v roce 2001 přikročeno k nové opravě. Projektovou dokumentaci zpracovali Frant. a ing. P. Schejbalovi z Vys.Mýta. V roce 2002 firma SKOS ze Skutče začala opravu, kterou dokončila v roce 2005 opravou stropu nad galerií.

Přispěli: Krajský úřad	2 142 000,-Kč
OÚ Chrudim	800 000,-Kč
Farnost Chrast s biskupstvím	638 854,-Kč
Město Chrast	469 000,-Kč

Výdaje celkem 4 049 854,-Kč

V roce 2001 pisatel této zprávy přenesl za pomoci dvou pomocníků zvon ze severní věže na věž jižní a zavěsil na novou zvonovou stolici. (Důvodem byl neutěšený stav zvonu a zařízení, přičemž s uvolněným zvonem, předimenzovaným upraveným srdcem s nakovanými pláty jež zvon silně ve věnci vytlouklo bylo velmi obtížné zvonit, - hrozilo i puknutí. Trámy pro vazbu nové zvonové stolice připravil Jan Mikan z Chrasti. Náklad 2500 Kč na zakoupení trámů zaplacen štedrým dobrodincem.)

V roce 2004 převezeny sem rozebrané varhany z Javorníku u Trutnova. Pisatelem znovu sestaveny, varhanářem Ivanem Červenkou opraven hrací stůl. Nové píšťaly dodal Jan Kubát z Kaňku. Slavnostně požehnány biskupem Dominikem Dukou v pátek 23.září 2005.

*Dispozice: Principal 8', Kryt 8', Salicional 8', Gemshorn 4', Dolce 4', Octava 2',
Mixture 2x, Subbas 16', Cello 8' Spojka I/P
mechanická kuželka, Rieger 1888, op.208*

Křížová cesta malovaná Jos.Papáčkem v 2.pol. 19.století již v kostele chybí. 10 obrazů odcizeno zač. 90. let 20. stol. (zbylé čtyři jsou umístěny v kostele na galerii) Současná křížová cesta asi z konce 19.století je ne nezištným darem jistého místního občana.

Starobylá socha sedící Madony (17.- 18.stol.) v prosklené skřínce , je uložena v Chrasti na děkanství.

Obraz Neposkrvněného Početí Panny Marie po straně pod věží – od J.Papáčka?

Drobnou zajímavostí jsou cihelné dlaždice kladené v patře na galerii, v nichž lze pozorovat otisky četných stop po domácím zvířectvu. Také mnohé zápisy na zdi od dávných návštěvníků kostela.

Zbytky oltářní architektury uložené v kostele, pochází z kostela sv.Josefa v Chrudimi. 1.pol. 18.století. Obrazy sv.Antonína a sv.Františka od Jos.Papáčka z r. 1859 pochází též odtamtud.

Na podzim roku 2003 byla provedena firmou SKOS Skuteč kolem kostela rýha pro drenáž za dohledu archeologického týmu, vedeného RNDr. Janem Frolíkem. Kromě jiného bylo též zjištěno, že věže stávajícího kostela stojí na základech trojlodí klášterní baziliky. Dnešní hlavní loď s presbyteriem tak velmi pravděpodobně stojí na základech původního presbyteria. Zda tomu tak skutečně je, musí prokázat až další průzkum.

Kostel sv.Markéty v Podlažicích je budova orientovaná, trojlodní, nacházející se na volném prostranství v jihozápadní části vsi. Presbytář se skládá z jednoho pole pěti stranami osmiúhelníka ohraničeného a pole obdélného. Hlavní loď o třech polích, v poli mezi věžemi kruchta. Nad nízkými bočními loděmi galerie, která obchází střední loď i presbyterium.

Loď i s presbyteriem je dlouhá 20.2m, široká 7.15m. Boční lodi dlouhé 24.1m, široké 3.2m. Hloubka věží a mezivěží 3.2m. Celková šířka trojlodí 15.85m.

Vnější rozměry: šíře 18.85m, délka kostela 31.3m. Výška věží cca 35m (k parapetu okna u zvonu – 20.2m).

Svatá Markéta Antiochijská.

Žila na počátku 3.století v Antiochii (území dnešní Sýrie). Dcera vysoce postaveného pohanského kněze. Křesťanství přijala od své chůvy, horlivost ve víře ji přivedla do konfliktu s otcem, který ji vyhnal z domu a donutil pást ovce. Na pastvě ji potkal římský místodržící Olybrius, který – oslněn její krásou, ji pozval do svého paláce. Domluvami a prosbami se ji tam snažil odvést od křesťanské víry. Vida stálost mladé dívky ve víře, přistoupil posléze k hrozbám a krutému mučení. Trpící dívce se rány do druhého dne vždy zacelily a Olybrius, nevěda si již rady (Markétin hrdinný postoj a věrnost Kristu byl příkladem k dalším konverzím ke křesťanství), nechal dívku stít.

Svatá Markéta bývá zobrazována jako vítěz nad drakem, který představuje d'ábla a jeho svody. Právě drak v pohanství představoval jakési „dobré božstvo“, nabízející rozkoše tohoto světa. Právem ctíme Markétu za odmítnutí těchto rozkoší pro svou lásku ke Kristu, vedoucí až k přijetí mučednictví. Právě pro tento boj se Markéta stala patronkou žen v jejich těžké životní chvíli – při porodu. Proto je zařazena i mezi takzvaných čtrnáct svatých pomocníků.

Ve 13.století věnoval král Přemysl Otakar II. ramenní kost sv. Markéty břevnovskému klášteru.

*Sepsal: Miroslav Pošvár, Chrast
v únoru 2006*

(Při ukládání do elektronické podoby v březnu 2009 mírně upraveno a opraveno.)

Použitá literatura:

<i>Z paměti města Chrasti v Chrudimsku</i>	<i>Vincenc Paulus</i>	<i>1897</i>
<i>Soupis památek historických a uměleckých rukopisné záznamy</i>	<i>Karel Chytil</i>	<i>1900</i>
<i>Chlumeček</i>	<i>Josef Šmíd</i>	<i>1928</i>
<i>vlastní poznámky a průzkum, též Historie podlažického kláštera</i>	<i>zpráva P. Josefa Hubálka</i>	<i>2006</i>
	<i>Miroslav Pošvár</i>	<i>2006</i>